

spreten pri iskanju in vrednotenju raznovrstnih virov. Šegova je bila predvsem pri zadnjem zelo dosledna. Arhivski viri, ki jih je uporabila, so bili v večini na razpolago v dunajskih arhivih, v Sloveniji jih je našla le malo, uporabila je tudi nekaj opisnih virov, začudilo pa jo je, da je našla relativno malo ohranjenih dokumentov - potnih listov, obrtnih dovoljenj, spričeval,...

Relativna redkost v etnološki literaturi je citiranje izjav informatorjev pod črto, kar ustne vire popolnoma izenači z ostalimi, tudi v njihovem navajanju. Odločitev za tako početje je pravzaprav smiselna, hkrati pa je v skladu s poklicno etiko naslednja odločitev, po kateri navajanje opušča, če so to informatorji izrecno želeli. Pronicljiva se mi zdi Šegova v trenutku, ko je razvozlala vzroke, ki so ljudi privedli do tega, da so se odločili za sezonsko peko kostanja, krompirja in občasno jabolk relativno daleč od doma. Poleg predvidljive želje po (dodatnem) zaslužku je zaznala tudi željo po vsaj začasni izmaknitvi nadzoru vaške in družinske skupnosti. Prednost etnologije pred nekaterimi drugimi vedami, ki bi se utegnile ukvarjati z istim pojavom, je ravno v tem, da z različnimi metodami terenskega dela (beri - vključevanjem informatorjev kot nosilcev ustnih virov), ki so v stroki uveljavljene, zazna tudi podatke, kot je omenjeni.

Slovenski kostanjarji na Dunaju je strokovno neoporečna knjiga, ki za etnologijo predstavlja pridobitev na področju, ki doslej ni bilo raziskano. Poleg tega je tudi berljiva, zares dobra knjiga, ki je vplivala še na nekaj - poglejte devetnajstico novega Slovenskega taroka!

Jerneja Hederih

MARTA KOŠUTA, TRŽAŠKA NOŠA IN NJENA VEZENINA. Devin, Trst 1997, 131 str., ilustr.

Marta Košuta se z vidika vezeninskega okrasa posveča videzu tržaške narodne noše in njenemu pomenu v zavesti slovenske narodnostne skupnosti, živeče v zaledju Trsta. Čeprav se z nošami ukvarja ljubiteljsko, ji kaže priznati dobršno poznavanje literature in virov o izbrani temi. Skozi besedilo lahko začutimo avtoričin topel, včasih malce romantično - nostalgičen odnos do noš na eni in do vezenin na drugi strani.

V uvodnem delu Marta Košuta izpostavi naslednjo dilemo: ali govoriti o "ljudski" noši (kar je strokovno opravičljiv termin) ali uporabljati izraz "narodna" noša, ki je med ljudmi tržaškega zaledja udomačen in razumljen.

"Ko govorimo o narodni noši, seveda nimamo v mislih teh oblačil (posnetke ali ponaredke starih kmečkih noš za izpričevanje nacionalne pripadnosti, ki so imeli z ljudsko nošo le malo skupnega, op. a.), ampak pravo ljudsko nošo, le da se ta izraz

pri nas ni udomačil, kljub vsiljevanju, skoraj bi lahko rekli izsiljevanju nekaterih poročevalcev. Zato, kdor živi z našimi ljudmi, lahko govori samo o narodni noši, tako pač kot rečemo in so vedno pravili pri nas. In čeprav se zavedamo, da strokovno izraz ni najbolj ustrezen, se zavestno opredeljujemo zanj. " (str. 8)

496

Nadaljnje besedilo je razdeljeno v dva dela. Prvi del prinaša iz različnih virov povzet opis narodnih noš v tržaškem zaledju, pri čemer se omeji na t. im. mandrjersko nošo, ki sodi v alpski oblačilni tip in so jo nosili severno in zahodno od Boršta. Poudarek je na opisu in razčlenitvi ženske noše, kar je razumljivo ne le zaradi večje raznolikosti glede starosti, stanu, premoženjskega stanja, krajevne pripadnosti itd. kot pri moški noši, pač pa tudi zato, ker je večina vezenih oblačilnih kosov, na katere se osredotoča drugi del knjige, pač v ženski oblačilni sestavi. Opisu ženske, otroške, fantovske in dekliške ter moške praznične noše doda še poglavje o vsakdanjih oblačilih in posebej o nakitu.

Avtorica se je videzu noše posvetila na poljuden način, vendar dovolj natančno in in prepričljivo. Kljub temu je to obrobni, ilustrativni "uvod" v pravo srž njenega zanimanja. V drugem delu knjige (z naslovom *Vezeninski okras tržaških narodnih noš*) spregovori najprej o belih delih ženskih noš, kjer se pojavlja vezenina, ki jo nato obdela v smislu kompozicije in tehnik vezenja, nato pa se posveti motivom v vezenini: na elementih vezeninske motivike gradi svet risanih (beri: vezenih) simbolnih sporočil, ki naj bi bila prenešana od ustvarjalca na nosilca, iz preteklosti v sedanjost.

"Ljudski okras ni le dekoracija, je predvsem izpoved, kot tak pa odraža človekovo duhovnost, verovanje v nadnaravne sile in njihovo interferenco v človeško življenje. Vezenina, ki je na prvi pogled samo okras prazničnega oblačila, je v resnici mnogo več: je zapis vrednot skupnosti in posameznikovega sporočila." (str. 74)

Posamezne motive primerja s podobnimi v starejših kulturah, prav tako njihov pomen. Pri tem je dobrodošla dopolnitev s slikovnim gradivom, ki ima večji učinek kot množica besed.

"Če jih vzamemo v roke (vezena oblačila, op. a.) in okras razstavimo na posamične dele, ugotovimo, da ga sestavljajo kanonizirani elementi, ki se ponavljajo v drugačnem zaporedju in drugačnih kombinacijah v vseh etnično pristnih vezeninah. To so pravzaprav sestavljanke obveznih okrasnih motivov in simbolov, tako kot pisava: kakor črke ima tudi vsak element zase svojo vsebino, ki oblikuje sporočilo okrasa. Ta sporočilnost je skupna za vezenine mnogih slovanskih narodov, ki na tak ali drugačen način posredujejo okolju osebnost lastnice in njena hotenja v luči verovanj skupnosti." (str. 74)

Motive razdeli na tri temeljne skupine (z rastlinsko vsebino, tiste, ki slonijo na geometrijskih likih, in tretje, ki izhajajo od živali ali ljudi). Osnovo za razplet primorskega ljudskega motiva pa ji pomeni drevo življenja. Na koncu vključi še motive, ki so postali del celotne kompozicije konec 19. in v 20. stoletju pod vplivom meščanske vezenine in novodobnih funkcij narodne noše (npr. lira kot znak pevskih društev ipd.).

Avtorica pripisuje poznavanje simbolnih pomenov posameznih motivov ustvarjalcem in uporabnikom verjetno v večji meri, kot je v resnici bilo. Razumevanje simbolnih pomenov je vedno nekoliko težavno ali recimo raje - negotovo; vendar pa nam obrača pozornost od zunanje oblike na notranjo vsebino. Poleg tega je lahko vsebina sporočila za uporabnike povsem drugačna kot za izdelovalce. Poklicne vezilje so se nemalokrat posluževale zgolj modne oziroma šablonske dekoracije, nosilec je ostala na izbiro v tem primeru le sodba o tem, ali se jim zdi izdelek lep ali ne. Presoja o estetski vrednosti pa je ne le osebno, ampak predvsem kulturno pogojena.

Ker je oblika pisanja knjige poljudna, izzveni mestoma avtoričino iskanje sporočil, »pristnosti«, »preprostih prvin« v ljudski veziljski ustvarjalnosti kot odraz subjektivne interpretacije in videnja sveta (da ni zgolj to, dokazujejo na koncu navedeni viri in literatura, seznam informatorjev, lastnikov noš in sodelavcev). Značilno je njeno mehko odmikanje v nedoločeno preteklost in malce romantična, a trdna vera v sporočilno vrednost vsakega elementa. Konec vsega lepega pripisuje dobi po letu 1848 in posledicam tega nameni zadnje poglavje.

Besedilo dopolnjuje na koncu še "slovarček" narečnih, strokovnih in manj znanih besed, kot celoto pa ga prijetno "zaokroža" zelo lepo, subtilno oblikovanje v rvavih tonih in nekoliko zabrisanih linijah (slikovni del), ki nas mehko vodijo v svet drobnih detajlov, prostim očem in nepozornemu pogledu navadno neopaznih.

Knjiga Marte Košuta ni znanstvena razprava, ker za to ne vsebuje trdnosti znanstvenega aparata. Tudi ni priročnik za rekonstrukcijo noš ali vezenin. Vendar je vanjo avtorica "uvezla" toliko mehko, subtilnosti in ljubezni do lastne in tuje ustvarjalnosti, da je bo vesel vsakdo, ki zmore in želi razumeti stvarnost v njeni večplastnosti.

Janja Žagar

ROMILDA SMOTLAK TUL: MAČKOLJANSKA LJUDSKA NOŠA. Prosvetno društvo Mačkolje, Trst 1996, 58 str., ilustr.

Konec leta 1996 je v Trstu izšla drobna knjižica o mačkoljanskih ljudskih nošah, ki jo je izdalo in predstavilo Prosvetno društvo Mačkolje. Avtorica besedila Romilda Smotlak Tul je zbrala in uredila pričevanja oz. spomine sokrajanov na starejšo ljudsko (oz. kakor sami raje imenujejo "narodno") nošo, ki so jo za vsakdanje in predvsem prazne priložnosti nosili do prve, za reprezentativne namene pa do druge svetovne vojne. V rekonstruirani obliki jo za nekatere priložnosti uporabljajo še danes.

Devet opisov stare noše, ki jih je avtorica zapisala po pripovedih desetih